

Dr. BARCZA GEZA —
Dr. TEMESVÁRI LÁSZLÓ:

MÜEMLÉKVÉDELEM

(Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó,
Bp., 1973. 144 old.)

A műemlékekkel és műemlékvédelemmel foglalkozó törvényeink az európai jogalkotás ilyen jellegű témájában a maguk idején az elsők között voltak. Mai törvényeink más szempontokból élenjárók. Ezeket ismerteti *dr. Barcza Géza és dr. Temesvári László* könyve, amely az 1964. évi III. törvényben és végrehajtási utasításban lefektetett és ma is érvényben lévő általános rendelkezéseket és a részletes előírásokat tartalmazza, illetve magyarázza.

Az alapfogalmak (a hovatartozás, a különböző minőségű és védett egység szerinti védelem, az irányítás és a hatósági munka) tisztázásából kitűnik, hogy a műemlékek védelmét nem elszigetelten, hanem mindig környezetükkel — város, utca, közvetlen környezet, park —, képző- és iparművészeti díszekkel együttesen kell megoldani és ez csak a településrendezéssel összhangban képzelhető el. A képző- és iparművészeti díszművek védelme és restaurálása szorosan hozzátartozik a helyreállítási folyamathoz, a kulturális feladatok teljesítésének lényeges elemei ezek, hiszen nélkülük nemcsak művészettörténetünk válna szegényebbé, de a közizlés nevelése is elképzelhetetlen volna. Ezzel már érintettük is műemlékvédelmünk másik sarokkövét, nevezetesen azt, hogy „a műemlékek esztétikai és történelmi értékeinek a közművelődési és oktatási munka keretében történő hasznosítása a művelődésügyi igazgatás körébe tartozik.”

A 4. §-ban részletes ismertetést kapunk a műemléki hatóság munkalehetőségeiről. Különösen az 5. pontra szeretnénk nyomatékosan felhívni a figyelmet, itt ugyanis az egyre erőteljesebben kibontakozó társadalmi segítség módozatait ismertetik a szerzők.

A következő fejezetben megismerhetjük a védett városközpontok határait és az egyedi műemlékek közül azokat,

amelyek környezetükkel együtt védettek. A könyvecskének ebben a részében (7. és 8. §) a védetté nyilvánítás elvi és gyakorlati szempontjait ismerhetjük meg.

A védett építmények hasznosítása és fenntartása a műemléki munka két sarkalatos pontja: a megfelelő funkció elősegítheti a helyes helyreállítást, a műemlékekben rejlő értékek feltárását és bemutatását. Mindezek azonban csak úgy érvényesülhetnek, ha a mindenkori tulajdonos gondoskodik az épületről és megfelelő módon karbantartja. A fennálló jogszabályok lehetőséget adnak a műemléki hatóságoknak, hogy a helyreállításokat, népi épületek karbantartását támogassák. A 15. és 16. §-ra külön fel kell hívni a figyelmet: ebből ugyanis megtudhatjuk, hogy a különböző kategóriájú műemlékek — műemlékek műemlékjellegű és városkévi jelentőségű építmények — védelmét miként kell értelmezni, hogyan kell kötelezni a tulajdonosokat a fenntartásra. A következő fejezetben a hatósági engedélyt igénylő munkákat ismertetik a szerzők: mire és mily módon kell engedélyt kérni.

A védett épületek és területek időszakos ellenőrzése elsősorban az illetékes hatóságok feladata. Ők ellenőrzik az előírások betartását, a műemlékek állagát, megakadályozzák, illetve leállíthatják az engedély nélküli munkákat. A műemlékvédelemnek ezen a területén fokozott jelentősége van a társadalmi segítségnek: mert a hatóság emberei csak úgy tudják eredményesen ellátni feladatukat, ha kialakul a műemléket védő társadalmi hangulat és szemlélet, a tulajdonosok ismerik a rájuk bízott értékeket, s a szakszerűtlen beavatkozások kellő időben az illetékesek tudomására jutnak. Ugyanez vonatkozik a régészeti leletekre is: ezek szakszerű megmentéséről az illetékes múzeumok gondoskodnak. Munkájuk csak időben kapott információ, az előkerülési hely védelme, és az ott folyó munka leállítását esetén lehet eredményes. Ez hatósági ténykedés, de a társadalmi segítség is döntő jelentőségű.

A könyv záró fejezetében azokkal a büntető szankciókkal ismerkedhetünk meg, amelyek rombolás, engedély nélkül végzett munka esetén alkalmazhatók.

Ismertetésünk célja kettős volt: egyrészt, hogy felhívjuk a figyelmet erre az összetársadalmi tulajdonviszonyokban gyökerező műemléki törvényeket ismertető és elemző kiadványra, másrészt pedig, hogy megjelöljük azokat a lehe-

tőségeket, ahol a társadalmi segítség a leghatékonyabb lehet. Ilyen jellegű támogatás nélkül ugyanis a legkörültekinthetőbb megfogalmazott törvények is életképtelenné válnak, a szakemberek szorgoskodása meddő fáradozás marad, múltunk és jelenünk pótolhatatlan értékeit veszíthet. Rajtunk áll, hogy miként élünk jogainkkal és lehetőségeinkkel.

Dercsényi Balázs

Dr. ROMÁNY PÁL:

A TANYARENDSZER MA

(Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1973. 124 old.)

Az elmúlt év elején az Élet és Irodalom tizenhárom számán keresztül tartott a tanyakérdésről folyó vita, amely szorosán kapcsolódott az 1972. decemberében Kecskeméten megrendezett, magyar tanyakérdéssel foglalkozó tanácskozáshoz. A téma folytonosságát jelzi, hogy az ÉS-ben lezárt vitával egy időben jelent meg dr. Romány Pál könyve „A tanyarendszer ma” címmel. Dr. Romány Pál a legnagyobb „tanyás megyében”, Bács-Kiskun megyében dolgozott, jól ismeri tehát a „fény árnyékában” meghúzódo tanyákat, az ott élő embereket és így számos tanyakutatónál hitelesebb képet nyújt a tanyarendszer mai alakulásáról.

A könyv első fejezetében a tanyák létrejöttéről és a tanyakeresés történetéről ír a szerző. Részletesen elemzi azokat a gazdasági, társadalmi okokat, amelyek a tanyák kialakulásához vezettek. A különböző tanyaformák ismertetése után a tanyakérdés vizsgálatának történetét ismereteli a XVIII. századtól a felszabadulásig. A megváltozott társadalmi élet, a gazdasági fejlődés változást hozott a tanyatípusok alakulásában is. Az új feltételek nyomán új funkciók keletkeztek s a tanyarendszerek is új értelmet kaptak. Romány Pál ismerteti az így kialakult típusokat, külön fejezetet szentelve a kisüzemi-, a háztáji-, az önellátó-, az ámeneti-, a kerti- és az átalakult tanyáknak.

A tanyák mai életét grafikonokkal, statisztikai adatokkal illusztrálja. A tanyák állapotáról, felszereltségéről, s az ott élők termelési tevékenységéről, jövedelmekről, demográfiai helyzetükről, életszínvonalukról közöl részletes információkat.

Elemzi a tanyán élők művelődési igényeit és a kielégítés lehetőségeit. Kár, hogy nem foglalkozik a művelődési autók szerepével és a művelődési lehetőségek vizsgálatát csak az iskolai oktatásra és az újságolvasásra korlátozza. Ugyancsak szűk keretek között beszél a tanyavilág egészségügyi ellátásáról is, pedig ezek a kérdések nagyon fontosak. A tanyai lakosság gazdasági helyzete jónak mondható, de szociális és kulturális helyzetük igen mostoha. Az ország területén hetven körül van azoknak a művelődési autóknak a száma, amelyeknek feladata lenne a tanyai települések művelődési ellátása.

A továbbiakban a szerző a tanyák jövőjét meghatározó társadalmi és gazdasági erők szerepét elemzi, több szempontból is megvizsgálva a számbavett tényezők előnyös és kedvezőtlen vonásait. Először a felszámolást, majd a megőrzést, a fennmaradást elősegítő tényezőket vizsgálja, s végül megállapítja, hogy „... a tanyák fennmaradása még hosszú időre jellemző lesz az Alföldön.”

Az utolsó fejezet is ehhez a felismeréshez kapcsolódik. Az eddig érvényben levő jogszabályok a tanyákkal kapcsolatban a „tiltás” és „korlátozás” címszavakban jelentkeztek. Romány Pál tervszerűséget és ösztönösséget javasol s megfogalmazza azokat a szempontokat, melyek a tanyarendszer további életében fontosak és követendők lehetnek. A kötetet a független zárja, amely *Hatvani Danielt*: „Aznak a tanyának” című versét, valamint az MSZMP Bács-Kiskun megyei Bizottsága és a Bács-Kiskun megyei Tanács 1971. december 22-i ülésének a tanyai lakosság jelenlegi helyzetére és a várható változásokra vonatkozó határozatait közli.

Romány Pál tanulmánya hosszú évek vitáját foglalta össze s bátran ajánlhatjuk mindazoknak, akik a tanyakérdés problémáival kívánnak foglalkozni.

Fábián Miklós

FELSŐMOCOLÁDI HIEDELEMMONDÁK

Gyűjtötte és közzéteszi *Orbán Gézáné*

(Kiadja a KISZ Somogy megyei Bizottsága,
Kaposvár, 1973. 65 old.)

A honismereti mozgalom nemcsak növekszik és erősödik, de egyre jelentősebb eredményeket is ér el. Ennek az egyre gazdagodó munkának egyik kézzelfogható eredménye *Orbán Gézáné* gyűjteménye, amelyben falujának hiedelemmondáit adja közre a „*Múltunk és jelenünk*” sorozat második köteteként. Örvendetes az is, amiről a Bevezetésből értesülhet az olvasó, nevezetesen, hogy Somogyban elkészítették a helytörténeti kutatómunka távlati tervét s így a rendszeres honismereti pályázatok hosszú időre biztosítani fogják a megyei kiadványok anyagát, azok egyenletes színvonalát. A honismereti szakkörök és a legkiválóbb gyűjtők a munkás- és a parasztmúlt emlékeinek feltárásán munkálkodnak. A hiedelmek — melyeknek segítségével a régi világ parasztembereinek gondolkodásmódját ismerhetjük meg — ennek a múltnak fontos darabjai.

Orbán Gézáné már régóta a gyűjtés színpadán tanít, így lehetősége nyílt adatközlőinek alaposabb megismerésére és a legjobbak kiválasztására. Igen jó és hasznos — s ez a korábbi mondanévlésekből majdnem mindig hiányzott — az adatközlők életrajza, ez ugyanis igen fontos adatokat tartalmaz a mondanévlés társadalmi, történeti (és pszichikai) beágyazódásához. Jó gondolat volt az

is, hogy a szerző a kötet elején csoportosította az anyagot a készülő magyar hiedelemmonda-katalógus javasolta rendben —, s az Adattárban pontosan közölt szövegeket néhány rövid mondatral kivonatolta, összefoglalta. Így lényegesen megkönnyítette a tájékozódást a hiedelemmondák egyébként alig áttekinthető variáns-erdejében. (Jól mutatja a rendszerezés nehézségeit éppen a katalógus beosztása is, tulajdonképpen teljesen idejétmúlt szövegrendszerezési módszer alapján készült; de ez nem Orbán Gézáné, hanem mondanévkutatásunk hiányossága!)

Magáról a gyűjtött anyagról elmondhatjuk, hogy igen értékes, jó gyűjtés. S annál inkább is értékes, mivel Somogy területéről nem nagyon dúsulunk a néphit gyűjtésekben. Pontos és megbízható adatokra van szükség, s ezt csak a magnetofonos lejegyzésekkel lehet elérni. A néprajzkutatás számára ez a kötet ilyen autentikus szövegeket mentett meg. Különösen értékesek a garabonciásokról, a javasasszonyokról, a kísértetekről szóló történetek. Egyetlen ponton vitatkoznánk csak a kötet bevezetőjével: nem az új, eddig ismeretlen hiedelemmonda típusok felkutatása a cél, hanem sokkal inkább újabb és újabb variánsok lejegyzése (nem valószínű, hogy teljesen ismeretlen típus előkerülne — inkább ismeretlen variánsra számíthatunk). A szaktudomány a kutatás során éppen a variánsok segítségével tudja a szájhagyományozódás törvényszerűségeit feltárni.

Ehhez azonban még sok hasonlóan értékes gyűjtésre és közreadott szövegre van szükség.

Hoppál Mihály

Torockói kékfestésű fehérmázás csempé 1791-ből